

אמנות התקופה הארכאית המאוחרת ביוון – אלון שביט

יוון העתיקה השפיעה באופן דרמטי על התפתחות תרבות המערב עד עצם ימינו. התרבות היוונית הגיעה לשיאה בתקופה הקלאסית, אשר נמשכה לא יותר מכשלושה דורות, החל בשנת 480 לפסה"נ, עת הכריעו היוונים את הפרסים ועד לשנת 404 לפסה"נ, עם תום המלחמה הפלופונסית.

בסקירה זו נבקש לאפיין את אמנות הפיסול והתבליט בסופה של התקופה הארכאית אשר קדמה בזמן קצר לתקופה הקלאסית. מבחינה פוליטית הייתה זו תקופת ביניים בין ימי שלטון הטיראנים למלחמות בפרסים. הטיראן פִּיִּסְטִיִּסְטִיִּטֹס

סיים את חייו באופן טבעי בשנת 527 לפסה"נ ובנו היפארכוס נרצה בידי הארמודיוס ואֶרִיסטוֹגִיטוֹן, אשר זכו לכינוי האלמותי 'קוטלי הטיירנים' ואף היו מקודשים לאתונאים. בשנת 510 לפסה"נ, לאחר שהיפיאס, בנו האחר של פיסיסטרטוס, נמלט לפרס נוסדה הדמוקרטיה היוונית אשר על פי שמה ביטאה את שלטון העם (דֶמוֹס – ביוונית עם).

התקופה הארכאית המאוחרת באה לידי ביטוי בפסול ובתבליט המציגים שלווה נפש של הדמויות, אשר לעיתים נראה שהן מוצגות כאדישות למתרחש סביבן, זאת למרות שניכר שהיכולת האמנותית של היוצרים הייתה מאוד מתקדמת בשלב זה.

הגיבורים הארמודיוס ואֶרִיסטוֹגִיטוֹן זכו להנצחה באמצעות פסלים שהוזמנו אצל האמן אֶנְטֶנֹר במימון האצילים מבית אלקמאיון. הפסלים הוצבו באגורה של אתונה אך הם נלקחו כשלל מלחמה על ידי הפרסים, בשנת 480 לפסה"נ ושהו בפרס עד שהוחזרו בימי אלכסנדר מוקדון. לאחר הבסת הפרסים הזמינו אנשי אתונה העתקים של הפסלים הללו ואלה הוצבו שנית בעיר בשנת 477 לפסה"נ. צמד הפסלים מוצגים כיום במוזיאון הלאומי בנאפולי. הם מוצגים בתנועה מאוד עצמית ודינמית כמקובל באמנות הקלאסית אך פניהם נותרו קפואות ואינן מרמזות את המתחולל בקרבם.

הארמודיוס ואֶרִיסטוֹגִיטוֹן קוטלי הטיירנים. במוזיאון הלאומי בנאפולי

דגם מקדש אתינה באגינה. הגליפטוסק.

נציבת במרכז הגמלון כשהיא מחזיקה מגן עגול וגדול בידה השמאלית ורומח ארוך ביד ימין. משני צדיה של האלה הניצבת

אחד מהביטויים העשירים לתקופה זו הינם הפסלים שהוצבו במקדש אתינה אפיאה באי אֶגִינָה, אשר נמצא שעות אחדות של שיט מנמל פיראוס, בין חצי האי אֶטִיקָה לפלופונסוס. החפירות באתר המקדש החלו כבר בראשית המאה התשע-עשרה. באתר נמצאו פסלים רבים שהרכיבו את הסצנה שהוצגה בשנת 510 לפסה"נ בשני הגמלונים, המזרחי והמערבי בגג המקדש. לימים, בשנת 490 לערך הוחלפו הפסלים בגמלון המזרחי בסדרה אחרת וכך אוסף הפיסול המוצג כיום במוזיאון הגליפטוסק במינכן, מתאר שלוש סצנות אמנותיות שפארו שלוש גמלונים שונים.

הסדרות הפיסוליות נועדו להציג את גבורתם של בני אגינה במלחמת טרויה ויש להניח שהמסר שהם נועדו להעביר לצופים ביצירה הינו בצורך לחזק את הגאווה המקומית ולגייס אותה למאבק בפרסים. בשלושת הגמלונים אתנה

מוצגות דמויות מיתולוגיות כדוגמת הרקלס ופאריס לצד לוחמים בתנוחת התקפה המחייבת תנועה ולפיכך הם כפופים מעט לכיוון התנועה. הלוחמים מוצגים ערומים לחלוטין וכך האמן יכול להבליט את גופם האתלטי. הפסלים לא השתמרו במלואם, אך ניתן להבחין על סמך פרטים שהשתמרו שלראשם היו קסדות מלחמה יווניות ובידם מגנים ורומחים. בשולי הגמלון הוצגו לוחמים פצועים ושוכבים על הקרקע ואילו הדמות המרכזית בין כל שלושה לוחמים, משני צדיה של אתנה, הייתה של לוחם אשר כורע או בכדי להגיש עזרה לחברו הפצוע או בכדי לייצב עצמו לירי בחץ וקשת. מתוך חלק מהשחזורים של הגמלונים במקדש עולה שמאחורי שלשת הלוחמים המוצגים משני צדיה של אתנה, הוצבו לוחמים נוספים, אולי אף שלושה לוחמים נוספים, אף הם בהעמדה מותאמת לצורת הגמלון. הצגת הדמויות שלושה מאחורי שלושה יצרה עומק ליצירה ותחושת תלת ממדיות.

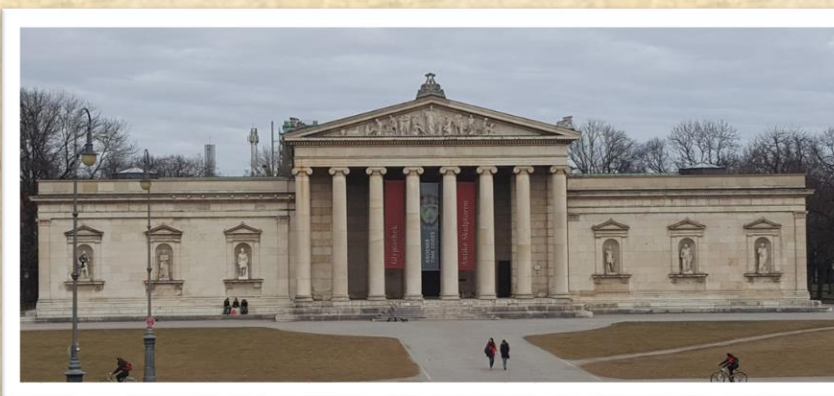
לא לחינם האמן בחר בסצנות סכמתיות כאלה. צורת הגמלון המשולש של גגות המקדשים חייבה את האמנים לפרוס את הדמויות על פני רצועה גבוהה במרכז, אשר הלכה והפכה נמוכה ומחודדת בקודקודי הבסיס של הגמלון. לפיכך, האמנים היו כמעט אנוסים לשלב דמויות שוכבות בשולי הגמלון ובתווך היה עליהם לשלב פסלים שלא עמדו זקופים במלוא קומתם.

הגמלון המערבי במקדש אגינה. שחזור המוצג בגליפטוטק במינכן. שרטוט מתאר הגמלון על ידי הכותב.

למרות הדמיון הרב בין יצירות הפיסול אשר מקורן באותו מקדש ורק כעשרים שנים מפרידות ביניהם, ניתן להבחין בשינוי דרמטי בגישת האמנים ליצירה. קבוצת הפיסול של היצירה המאוחרת בגמלון המזרחי מציגה מעין תמונת סטילס של אירוע דרמטי בעוד שהסצנה המערבית הישנה מציגה העמדה קפואה וייצוגית. כך למשל, בסצנה הקדומה אתנה ניצבת זקופה וחסרת תנועה ואילו במאוחרת היא צועדת שמאלה בנחישות ומניפה את זרועה השמאלית כאילו היא מנסה להמריץ את בני אגינה, הצופים בה, לפעולה.

בגמלון המאוחר נראה החייל שנופל פצוע אל הקרקע בעודו בנפילה ולא לאחר שהוא שוכב על הקרקע כפי שהוצג עשרים שנה קודם לכן. יתכן שההבדל המשמעותי ביותר בין שתי הקבוצות הפיסוליות הללו הינו

חזית מוזיאון הגליפטוטק במינכן

במעבר לאמנות ריאליסטית בקבוצה המאוחרת ובכך היא מבשרת את ראשית התקופה הקלאסית. בעוד שפני הפסלים

יצירת קשר: 08-6611330

של הקבוצה הקדומה היו חסרי הבעה והן נשאו את ה'חיוך הארכי' שנראה כמעין עווית של הפה שמעולם לא ביטא את המתחולל בנפש הדמות המפוסלת, הקבוצה המאוחרת מוצגת בדמויות עגולות שפניהן מבטאות כאב כשהן נפגעו וריכוז כשהן דרוכות לקרב. שרירי הגוף של הדמויות מבטאים את הדינמיקה בה הם מתוארים ובגדיהם אינם סדורים בצורה סכמתית כראוי ללוחם בקרב.

פסלו של פוסידון מקראוסיס שבמחוז בואטיקה, המוצג במוזיאון הלאומי באתונה, נחשב גם הוא לאסכולה של הפסלים שפעלו באי אגינה. הוא מתוארך לשנת 480 לפסה"נ לערך ובמידה רבה יש ליחס אותו כבר לעידן הקלאסי.

האלה היושבת מטארנטו, עיר נמל חשובה בבסיס העקב של המגף האיטלקי, אשר ממנה הגיעו בני משפחות טארנטינו למינהם, היא דוגמה לשלב זה בהתפתחות האמנות, ערב העידן הקלאסי. הפסל של האלה היושבת נרכש על ידי מוזיאון ברלין. האלה, כנראה פְּרֶסְפֹנָה, מוצגת כשהיא יושבת על כס מפואר במצב חזיתי. שער התלתלים שלה סדור היטב, מכוסה בצעיף ובולט מעט מתחת לו. גבות העיניים והעפעפיים מעוטרת בקפידה. פה האלה מוצג כישר וחסר הבעה ברורה, הוא אף לא מציג את החיוך הארכאי שהיה נפוץ בפסלים בדורות הקודמים. בגד האלה מסוגנן ובולטים בו הקפלים האורכיים אשר יוצרים גלים שווים במקצב. הפסל מתוארך לשנת 480 לפסה"נ לערך והוא נמנה על פסלים בני הזמן אשר עליהם נאמר שהם מיצגים את ה'שלווה האולימפית' שהייתה אופיינית לשלב המעבר בין האמנות הארכאית לזו הקלאסית.

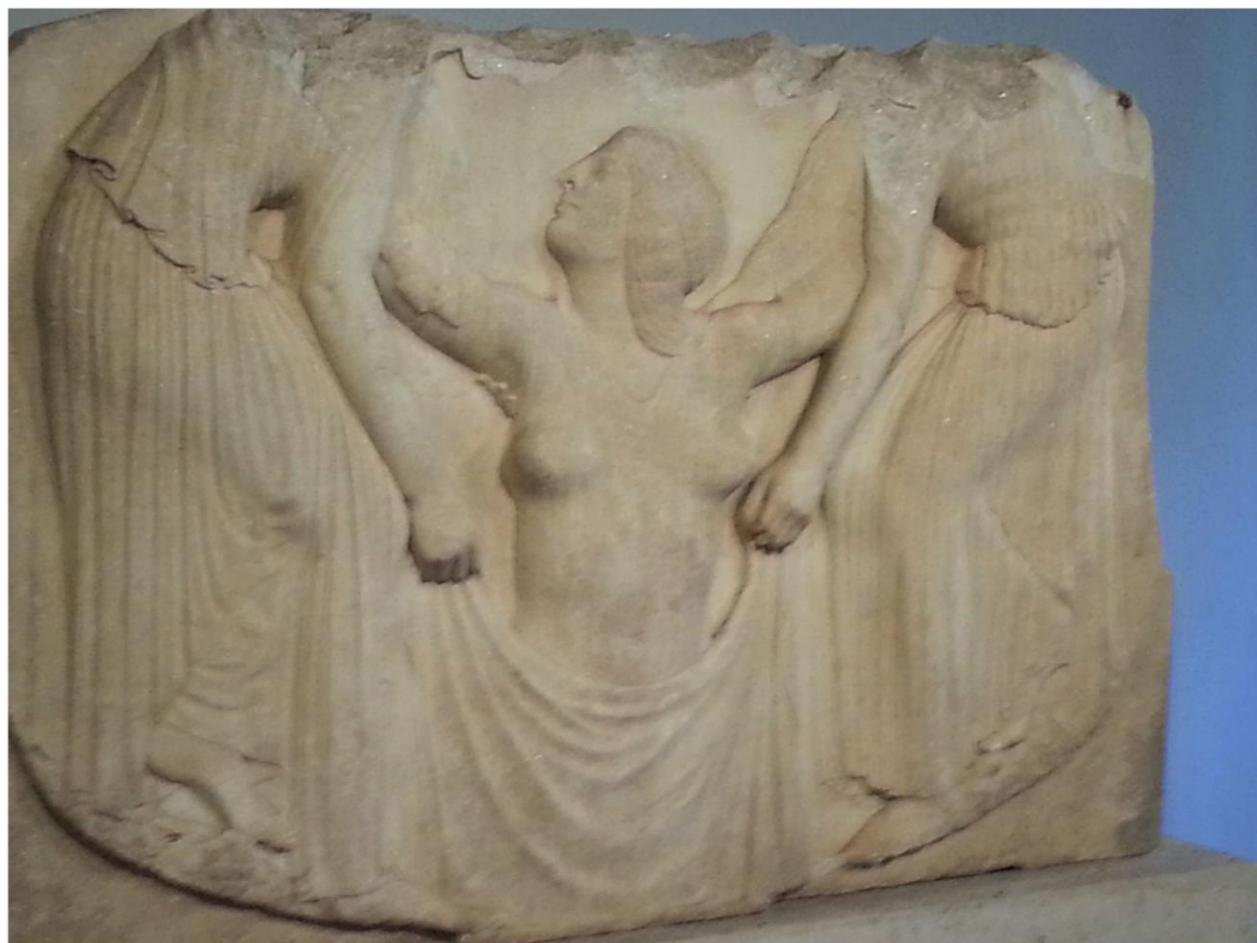
האלה היושבת מטארנטו. ממוזיאון פרגמון בברלין (Sk 1761)

תבליט מפורסם נוסף, המייצג תקופה מיוחדת זו, הינו 'מזבח לודוביזי' (Ludovizi Throne) אשר מכונה גם 'כס לודוביזי'. זהו פרט מפורסם מתוך אחד האוספים העשירים של אומנות קלאסית בעולם, אשר היה בבעלות משפחת לודוביזי ומוצג כיום בעיקר ברומא. המזבח נמצא בחלקים שונים אשר מוצגים ברומא, איטליה במוזיאון Palazzo Altemps ובבוסטון, ארה"ב. התבליט המפורסם ביותר במזבח, המוצג ברומא, מתאר את הלידה של אפרודיטה מהים, על פי המיתולוגיה ליד העיר פֶּאפֹּס שבקפריסין. האלה מוצגת כאישה בוגרת אשר עולה מהים ובגדיה רטובים וצמודים לגופה. היא מפנה את פניה לימין, כלפי מעלה, אולי לעברה של אחת הדמויות הנשיות האוחזות בכד אשר מסתיר את חלק גופה התחתון. היו חוקרים שראו בסצנה הזו רחצה פולחנית, אך לאור העובדה שתבליטי המזבח מציגים סצנות מיתולוגיות, יש להניח שכך הדבר גם בסצנה זו.

האומן שיצר את התבליט הזה שלט באופן מרשים מאוד בהצגת גוף הנשים, הן אלה המלוות את אפרודיטה והן היא עצמה, תוך שהן לבושות אך מתארות גופן משתקף מבעד לבגדים. כפלי הבגדים פוסלו באופן שמותיר תחושה בקרב הצופה כאילו הוא מתבונן בכפלי בד אלגנטי אמתי. האמן השכיל להציג פרספקטיבה טבעית ועומק בתבליט, כאשר כל יד מידיה של אפרודיטה מוצגת בין שתי ידיה של כל אחת מהנשים המלוות.

לא ניתן להתעלם מהחושניות שבה מוצג גופה של אפרודיטה, הלבושה בבד עדין ורטוב.

לידת אפרודיטה מהים. אוסף לודוביזי, פלאצו אלטמפס, רומא

החיבור בין אירועים היסטוריים לבין תאריכים המגדירים תקופות בתולדות האמנות, כדוגמת ראשית התקופה הקלאסית, נראה מאולץ ולא רלוונטי. אך לדעת חוקרי אמנות רבים קיימת זיקה בין התהליכים. לא אחת אירועים היסטוריים ותהליכים פוליטיים מגייסים את האמנים ליצירה חדשנית ואיכותית כפי שלפעמים תהליכים אלה מדכאים את חופש היצירה האמנותית. ישנם חוקרים אשר מאבחנים תהליכי שינוי באמנות כמהלכים מבשרי שינויים פוליטיים שפקדו לאחר מכן. לפיכך, ניתן לראות בהשפעות גומלין בין האבולוציה של האמנות לתהליכים ההיסטוריים.